

O dělbě práce

Dělba práce je skvělým zdrojem rzišti její produktivní síly,

což lze lépe pochopit na příkladu

Největší zvýšení produktivní síly práce a větší díl dovednosti, zručnosti a důvtipu, s nimiž je všude práce řízena a vykonávána, jsou zřejmě důsledky dělby práce.

Její účinky v celkovém hospodářském životě společnosti pochopíme snáze, všimneme-li si, jak se dělba práce uplatňuje v některých odvětvích výroby. Je všeobecné domnění, že nejdale je dovedena v některých odvětvích téměř bezvýznamných. Není to snad proto, že by v nich skutečně byla dovedena dále než v jiných, důležitějších, nýbrž proto, že při takové málo významné výrobě, jejímž posláním je uspokojovat drobné potřeby jen malého počtu lidí, musí být celkový počet dělníků nutné malý. A tak ti, kdo jsou zaměstnáni v každém jednotlivém pracovním oboru, často se vejdou do jediné dílny a pozorovatel je vidí všechny najednou. Naopak v těch důležitých odvětvích, která mají uspokojovat rozsáhlé potřeby početného obyvatelstva, je v každém oboru práce zaměstnán tak obrovský počet dělníků, že je vyloučeno, aby všichni pracovali v téže dílně. Steží jich uvidíme najednou více než jenom ty, kteří pracují na jediném úseku. A tak, přestože při takové výrobě může být práce ve skutečnosti rozdělena na mnohem více složek než v oněch méně významných výrobních odvětvích, není tam ona dělba ani zdaleka tak zřejmá, a došla tudíž mnohem menšího povšimnutí.

vyroby špendlíků.

Úvedu pro to příklad z jednoho výrobního odvětví téměř bezvýznamného, kde však dělba práce budila často pozornost, totiž ze špendlíkářství. Dělník, který nebyl vyučen tomuto oboru (z něhož dělba práce udělala zvláštní povolání) a který nebyl obeznán s užíváním příslušných strojů (k jejichž vynalezení pravděpodobně vedla dělba práce), sotva by dokázal vyrobit za den jediný špendlík, byť by se snažil sebevíc, a určitě by jich nedovedl vyrobit dvacet. Ale nyní se v tomto odvětví pracuje tak, že nejen celá tato práce je zvláštním povoláním, nýbrž nadto je rozdělena v jistý počet oborů, jež jsou

většinou rovněž zvláštními povoláními. Jeden člověk dává vytahnoute, druhý jej narovnává, třetí jej střihá, čtvrtý jej zasořuje, pátý jej nakonec přibrnuje, aby se mohla nasadit hlavicka. Zhotovení hlavicky pak vyžaduje dva nebo tři samostatné úkony; nasadit ji je práce sama pro sebe, leštění špendlíků také. Do konce i napíchat je do papíru je zvláštní řemeslo. A tak je ona důležitá operace výroby jednoho špendlíku rozdělena asi na osmáct samostatných úkonů. V některých manufakturách provádí každý z nich jiný dělník, kdežto jinde dělá tyž člověk někdy dva nebo tři samostatné úkony. Viděl jsem jednu takovou malou manufakturu, kde bylo zaměstnáno jen deset lidí, a kde proto někteří z nich vykonávali dva nebo tři samostatné úkony. Ale přes to, že byli velmi chudí, a proto nebyli nijak zvlášť vybaveni nutnými stroji, vyrobili všichni dohromady, když se přičinili, asi dvanáct liber špendlíků denně. Na jednu libru připadá více než čtyři tisíce špendlíků střední velikosti. A tak těch deset lidí dokázalo vyrobit za jediný den více než 48 000 špendlíků. Případá-li tedy na každého člověka desetina ze 48 000 vyrobených špendlíků, můžeme počítat, že vyrobil za den 4800 špendlíků. Kdyby ovšem byli pracovali každý zvlášť a žádny nebyl tomuto řemeslu vyučen, jistě by žádný z nich nebyl dokázal vyrobit za den ani dvacet špendlíků, a snad ani jediný. To ovšem není ani dvonásť čtyřicátá část a snad ani čtyřicátá osmista část toho, co dovedou vykonat nyní v důsledku správné dělby práce a spojení různých pracovních úkonů.

Podobné úkony má i některý obchodník a také dělník práce mezi zaměstnanými.

V každém jiném řemesle a každé jiné výrobě jsou výsledky dělby práce podobné, jako jsou v tomto pramálo významném odvětví, i když v mnohých se práce nedá rozdělit na tolik složek ani zjednoduší na tak prosté úkony. Pokud však délba práce zavedena být může, způsobuje v každém řemesle téměř zvýšení produktivní síly práce. Osamostatnění jednotlivých řemesel a povolání vylpřymou podle všeho právě z této výhody. A nejdále je obvyklejé doveдено v těch zemích, kde je rozvoj výroby a pokrok na nejvyšším stupni. Práci, kterou v nerozvinuté společnosti dělá jeden člověk, vykonává ve společnosti pokročile několika lidí. V každé pokročile společnosti rolník není obvyklejé nijím jiným než rolníkem, dělník v manufaktuře nijím jiným než právě dělníkem v manufaktuře. A také práce nezbytná k vytvoření jakéhokoli hotového zboží je téměř vždy rozdělena mezi velké množství dělníků. Vždyť kolik jen různých povolání se uplatňuje v každém odvětví vy-

roby plátna a vlněných tkanin, od pěstičelů lnu a chovatelů ovce až k bélicům a mandlířím plátna nebo k barvířím a soukerníkům. Povaha zemědělství vlastně ani nepřipouští dělbu práce na tolik složek ani tak naprosto odloučení jedné činnosti od druhé, jako je tomu v řemeslech a manufakturách. Oddělit práci chovatele dobytka od činnosti pěstičele tak úplně, jak je zpravidla odděleno povolání tesaře od řemesla kovářského, není možné. Pradláč je skoro vždy docela jiná osoba než tkadlec. Avšak orání, vláčení, sečí zrna a sečení obilí, to všechno dělá často tyž člověk. Vhodný čas pro tyto různé druhy práce přichází v různou roční dobu, a tak ani není možné, aby byl jeden člověk trvale zaměstnán jenom v některém z nich. Snad právě proto, že úplně osamostatnit všechny různé druhy práce v tomto oboru vždycky krok s jejím rozvojem v řemeslech a manufakturách. Nebohatší státy předčí sice své sousedce v zemědělství, tak i v řemeslech a manufakturách, obydly jak v zemědělství, tak i v řemeslech a manufakturách, obydly však více vynikají svou nadřazeností v řemeslech a manufakturách než v zemědělství. Jejich pozemky jsou zpravidla lépe obdělávány, a poněvadž se jim věnuje více práce i vydají, přínášejí v poměru k rozsahu a přitrožené úrodnosti půdy větší úrodu. Tato zvýšená úrodnost je však zřídka větší o víc, než kolik prostě odpovídá zvýšené práci a zvýšeným nákladům. V zemědělství není práce bohaté země vždycky o mnoho produktivnější než práce země chudé; nebo alespoň nikdy není produktivnější v tak značné míře, jako je tomu zpravidla v řemeslech a manufakturách. Proto tedy obilí bohaté země nepřichází na trh levnější než obilí země chudé, ale spou o zboží stejné jakosti. Polské obilí je stejně laciné jako francouzské obilí této jakosti, přestože Francie je země bohatší a pokročilejší. A francouzské obilí není v obilních oblastech o nic horší a nečastěji má skoro stejnou cenu jako obilí anglické, přestože, pokud jde o bohatství a pokročilost, je snad Francie za Anglii. Půda je však v Anglii obdělávána lépe než ve Francii a půda francouzská je prý zase mnohem lépe obdělávána než polská. Avšak třebaže chudá země může nízkou cenou a jakostí obilí i při menší výspělosti svého zemědělství soupeřit do jisté míry se zemí bohatou, u výrobuů řemesel a manufaktur si takovou konkurenci nikdy dovolet nemůže; alespoň ne tehdy, jestliže výroba tohoto zboží odpovídá půdě, podněbí a poloze oné bohaté země. Francouzské hedvábnictví má lepší a lacinější zboží než anglické, protože výroba hedvá-

bí, alespoň nyní, kdy je dovoz surového hedvábí posížen vysokými cly, neodpovídá podněti anglickému natolik jako francouzskému. Avšak anglické železářské zboží a hrubé vlněné látky jsou tak dobré, že francouzské se s nimi vůbec nemohou měřit, a při stejné jakosti jsou i mnohem lacinější. V Polsku výrobní odvětví téměř neexistují, až na několik málo sprostších, po domácku provozovaných řemesel, bez nichž se žádná země neobejde.

Tato vyhloda plyne ze tří. Za tento veliký vzestup v množství práce, kterou díky dělbě práce vykoná stejný počet lidí, je co děkovat třem různým okolnostem: předně tomu, že každý jednotlivý dělník nabude větší zručnosti; za druhé úspore času, který se zpravidla získá, přechází-li se od jednoho druhu práce k jinému; a konečně tomu, že byla vynalezena celá řada strojů, které usnadňují a urychlují práci a umožňují, aby práci mnoha lidí vykonával jeden člověk.

(1) zveřejnit zručnosti. Za prvé: větší zručnost dělníka nesporně zvyšuje množství práce, kterou může vykonat. A jelikož dělba práce omezuje činnost každého člověka na nějaký jednoduchý úkon a dělá z tohoto úkonu jeho jediné živelné zaměstnání, musí se tím velmi značně zvyšovat dělníkova zručnost. Jsem si jist, že obyčejný kovář, který je sice zvyklý zacházet s kladivem, ale není zvyklý dělat hřebíky, sotva jich dokáže vyrobit za den více než dvě stě až tři sta, musí-li se o to při nějaké zvláštní příležitosti pokusit, a budou to ještě hřebíky tuze špatné. Kovář, který sice hřebíky dělat dovede, ale hřebíkářství nebylo až dosud jeho jediným nebo hlavním zaměstnáním, málokdy dokáže, i když se sebevíc přičíní, vyrobit za den osm set až tisíc hřebíků. Viděl jsem několik chlapců mladších dvanácti let, kteří se nikdy nevenovali žádnému jinému oboru než hřebíkářství, a když si poplhlí, dokázal každý z nich vyrobit za den více než dva tisíce tří sta hřebíků. Vyrobiti hřebík však není věc právě nejlehčí. Týž člověk rozdmychává měchy, prohrabuje oheň, a když je třeba, přikládá, rozžhavlaje železo a vykovává každíčkou část hřebíku; a to si k ukování hlavnícky musí vzít jiné nástroje. Rozličné pracovní úkony, na něž se rozpadá výroba špenatku nebo kovového knoflíku, jsou všechny mnohem jednodušší a zručnost člověka, pro něhož byly po celý život jediným zaměstnáním, je zpravidla mnohem větší. Některé pracovní úkony se u těchto řemesel provádějí s takovou rychlostí, že by si nikdo, kdo to skutečně na vlastní oči neviděl, nedovedl představit, co lidská ruka může dokázat.

(2) úspory času

Za druhé: výhoda vyplývající z ušetřeného času, který se obvykle ztrácí při přecházení od jednoho druhu práce k jinému, je mnohem větší, než bychom si hned na první pohled dovedli představit: je nemožné přecházet nějak zvlášť rychle od jedné práce k druhé, která se provádí někde jinde a docela jinými nástroji. Venkovský tkadlec, který obdělává malé hospodářství, musí ztrácet velmi mnoho času přecházením od tkalcovského stavu na pole a z pole zase ke stavu. Jestliže se dvoji práce může dělat v jedné dlně, je ztráta času nepocítně mnohem menší. Avšak i tehdy je velmi značná. Když člověk přeruší jednu práci a má začít s novou, počíná si zpravidla trochu lknavě: Málokdy se hned pustí do nové práce skutečně rychle a důkladně; nedoveďe se jí hned přizpůsobit a po nějakou dobu se spíše poflakuje, než aby pracoval účelně. Každý pracující venkován, který musí každou půlhodinu měnit práci i nástroje, a po celý život téměř každý den provádí dvanácti různých činností, osvojí si přirozeně, nebo spíše nezbytně, zvyk loudat se a pracovat nedbale a pomalu. Tento zvyk z něho skoro vždy udělá člověka netečného a líného, neschopného jakéhokoli vypětí, třeba i v případech nejnáléhavějších. Jíz sama tato okolnost, nepřehlízíme-li již k nedostatku zručnosti, musí vždy značně snižít množství práce, kterou je schopen vykonat.

Za třetí: každý musí vidět, jak velice práci usnadňuje a urychluje použití vhodných strojů. Není třeba uvádět příklad. Zmíním se tedy jen o tom, že všechny tyto stroje, které práci tolik usnadňují a urychlují, byly podle všeho vynalezeny především díky dělbě práce. Snaží se rychlejší způsob, k dosažení jakéhokoli cíle objeví lidé mnohem spíše tehdy, když je veškerá jejich pozornost soustředěna na jediný cíl, než když se tíhší na množství různých věcí. A v důsledku dělbý práce se musí přirozeně celá pozornost každého člověka soustředit na jedinou velmi jednoduchou věc. Dá se proto zřejmě přepokládat, že jeden nebo druhý z lidí zaměstnaných v určitém pracovním odvětví přijde brzy na nějaký způsob, jak si práci usnadnit nebo urychlit, pokud to ovšem její povaha dovoluje. Většinu strojů užívaných v oněch manufakturách, kde je práce rozdělena na nejvíce činností, vynalezli vlastně obyčejní dělníci, kteří vesměs provádějí nějaký velmi jednoduchý pracovní úkon, a proto pochopitelně přemýšleli o tom, jak si práci usnadnit a urychlit. Každému, kdo často chodí do takových manufaktur, jistě mnohokrát ukazovali velmi pěkné stroje,

*a (3) použití strojů
objevujících dělníky*

keré si takoví dělníci vynalezi proto, aby jim usnadnily a urychlily právě jejich díl práce. U prvních parních strojů býval trvale zaměstnan chlapec, který měl střídavě otvírat a zavírat spojení mezi kolem a válcem podle toho, jak šel píst nahoru nebo dolů. Jeden takový chlapec, který si rád hrál s kamarády, si všiml toho, že spojili se rukojeť záklopy, která otvírá tento průchod, motouzem s jinou částí stroje, bude se záklodka otvírat a zavírat bez jeho pomoci a on bude mít čas dovádět s kamarády. A tak na jedno z nejvýznamnějších zlepšení, jež bylo na tomto stroji od jeho vynalezení provedeno, přišel chlapec, který si chtěl ušetřit práci.

Všechna zdokonalení strojů nevyzněly však rozhodně jen ti, kdo jich užívají. Když se zhotovování strojů stalo samostatným povoláním, na mnohá zdokonalení strojů přišel dívtip těch, kdo stroje vyrábějí. Některá zlepšení jsou pak dílem těch, kteří jsou nazýváni filiosofy nebo myslitelii; jejich povoláním není něco vyrábět, nýbrž všechno pozorovat a proto dovedou častoto navzájem spojit vlastnosti věci velmi si vzdálených a velmi málo si podobných. Jak se společnost vyvíjí, stává se filiosofie nebo myslitelství, jako každé zaměstnání, hlavním nebo jediným oborem a povoláním určité vrstvy občanů. Jako každé jiné zaměstnání, i ona je rozdělena na množství různých oborů, z nichž každý zaměřává jistou skupinu filiosofů. I ve filiosofii, stejně jako při každé jiné činnosti, zvyšuje taková dělba práce dovednost a šetří čas. Každý jednotlivec se stává ve svém oboru lepším znalcem, vykoná se dohromady více práce a věda se tím značně obohacii.

Z dělby práce vyplyvá ono znmohónásobenii výroby všeho druhu, které v době správanané společnosti vytváří všeobecné bohatství, jež se šíí až do nejnižších vrstev lidu. Každý pracovník může prodat značné množství svých výrobků, které sám nespotřebuje. A protože je každý jiný pracovník přesně v úplné stejné postavení, může velké množství svého vlastního zboží směniti za velké množství zboží jiných lidí nebo za jeho cenu, což je vlastně totéž. On jim dodává hojnost toho, co se hodí jim, a oni mu to dostatečně vynahrazují tím, co potřebuje on. A tak do všech vrstev společnosti proniká všeobecný blahobyt.

Všimněme si, jak vypadá vybavení toho nejobyčejnějšího dělníka ve vzdělané a vzkrétající zemi, a tu zjistíme, že počet lidí, z jejichž práce mála třeba jen malá část podíl na vytvoření jeho majetku, daleko přesahuje všechny představy. Tak například jeho hrubá a humupoláčká halena je výsledkem spojené

Odtud plyne všobecné bohatství dobře správanané společnosti

a i hrubá halena je produktem celkého množství dělníků.

práce velkého množství pracovníků. Pastýř, třídě vlny, česáč nebo mykač, barvič, tkadlec, valcháč, pazdenník a mnoho jiných, ti všichni musí dát dohromady svá různá řemesla, aby vznikl i takový prostý výrobek. A k tomu kolik ještě obchodníků a formánů musí být zaměstnáno při převážení materiálu od jedné části výrobci k druhé, kteří často žijí ve velmi vzdálených částech země! Kolik jen tu bylo uzavřeno obchodů a vykonáno cest po moři, kolik lodářů, námořníků, výrobců plachet a lan muselo pracovat, aby byly svezeny ty různé přívratky, kterých užívají barviči a které často pocházejí z nejbzdálenějších koutů světa! Kolika různých druhů práce je zapotřebí, aby byly vyrobeny nástroje toho nejpolečnějšího z těchto pracovníků! Když už nemluvíme o takových složitých strojích, jako je loď námořníka a valcha valchaře nebo dokonce tkalcovský stav, všimněme si aspoň, kolik různé práce je třeba, aby se vyrobil tak jednoduchý nástroj, jako jsou nůžky, kterými ovčák střihá vlnu. Horník, stavitel pece na tavění rudy, drvoštep, uhlíř pálicí dřevěné uhlí, kterého se užívá v tavárně, cihlář, zedník, dělníci obsluhující pec, sekerník, hutník, kovář, ti všichni musí dát dohromady svá řemesla, aby vyrobili nůžky. Kdyžbychom stejným způsobem probírali všechny jednotlivé části dělnického oděvu a zařízení jeho domácnosti, hltou plátěnou košili, kterou nosí na těle, boty, jež mu chrání nohy, postel, na které lehá, a všechny ty různé předměty, z nichž se postel skládá, kuchyňské ohniště, na kterém si připravuje potravu, uhlí, jehož k tomu užívá a jež bylo vykopáno z útroby země a přivezeno snad dlouhou cestou po moři i po souši, všechny ostatní věci v jeho kuchyni, všechny potřeby pro jeho štůl, nože a vidličky, hliněné nebo chové talíře, do kterých si odděluje potravu a ze kterých jí, ty různé pracovníky, kteří jsou zaměstnáni tím, že pro něho vyrábějí chléb a pivo, skleněné okno, jež vpusťi dovnitř teplo a světlo a chrání přibyték před větrem a deštěm (kolik dovednosti a umění bylo třeba k vyrobění této krásné a blahodárné vymoženosti, bez níž by si naše severní končiny sotva mohly dopřát pohodlné bydlení), a také nástroje všech těch různých pracovníků zaměstnaných při vytváření těchto různých věcí, jež mu zpríjemňují život; kdyžbychom tedy, jak říkám, probírali všechny tyto věci a uvážili, kolik různých druhů práce se při každé z nich uplatňuje, uvědomili bychom si, že bez pomoci a spolupráce mnoha tisíců lidí by si nemohl žít ani ten nejpolečnější člověk v pokročilé zemi tak, jak si žije, třebaže jeho způsob života mylně možná

považujeme za pramálo pohodlný. Srovnáme-li jeho pohodlí s namotanějším přepychem velmožů, musí se ovšem zdát neobyčejně prosté. A práce je možná pravda, že pohodlí některého evropského knížete není vždycky tak vysoko nad pohodlím pihného a šetného rolníka, jak vysoko je zase pohodlí tohoto nad pohodlím mnohého afrického krále, neomezeného vládcé nad životy a svobodou deseti tisíc nahých divochů.

O zásadě, na níž je založena dělba práce

KAPITOLA II

Dělba práce vyplývá ze sklonu k vynechování daného lidskou povahou.

Dělba práce, z níž vyplývá tolik výhod, nebyla vytvořena lidskou moudrostí, která ono všeobecné bohatství, jež vyřídává z dělby práce, předvídá a zamýšlí. Je to nezbytný, ač velmi pomalu a postupně se rozvíjející následek jistého sklonu lidské povahy, kterému vůbec nejdě o užitek tak rozsáhlý. Je to sklon k obchodování, vyměňování a směnování jedné věci za jinou.

Tento sklon nalézáme v samotném člověku.

Není teď naším úkolem zkoumat, zda je tento sklon jedním z původních základních rysů lidské povahy, jež se nedají pospat podrobněji, nebo zda je to nutný následek schopnosti všem lidem a nebyl shledán u žádného jiného druhu živočichů, kteří sotva znají takový nebo nějaký jiný druh dohody. Když se dva chrti ženou za jedním zajcem, dělá to někdy dojem, jako by jednali v nějakém dorozumění. Jeden ho nadhání druhému anebo se ho snaží chytit sám, když mu ho druhý nadežene. To však není výsledek nějaké dohody, nýbrž náhodná shoda, že se jejich chytivost soustředí v určitou dobu na též předmět. Nikdo ještě neviděl, aby nějaký pes poctivě a s rozmyslem vyměňoval s nějakým jiným psem jednu kost za jinou. Nikdo ještě neviděl, aby nějaké zvíře naznačovalo svým pohybem a přirozenými zvuky jmenem: tohle je moje a to je tvoje; jsem ochoten dát ti za tanto tohle. Když chce nějaké zvíře buď od člověka, nebo od jiného zvířete něco dostat, nemá žádné jiné přemlouvací prostředky, než že se snaží získat přítěž toho, od koho si něco žádá. Štěně se lísá ke své mámě a křepelák hledí upoutat pozornost svého pána, který právě obědvá, hlasem všelijakých konusků. Když chce, aby mu dal nažrat. Vůči svým bližním užívá někdy člověk stejných prostředků, a nedovede-li je přimět, aby jednali tak, jak chce on, pokouší se získat jejich přítěž všemožným lisáním a dotěným dolézáním. Na to ovšem nemá pokáže čas. Ve vzdělané společnosti potřebuje neustále spolupráci a pomoc celých zástupů lidí, a téměř celý jeho život stěží stačí k tomu, aby získal přátelství několika